

Прегледни рад

Епски пјесник Радован Бећировић: преглед досадашње литературе, стилска особеност и тематска класификација песама¹

Арсеније Сретковић

У овом раду применом аналитичко-дескриптивне методе разматрају се литерарни портрет и песме великог епског песника двадесетог века хаџи Радована Бећировића Требјешког. Истраживачка пажња посвећена је биографији Радована Бећировића, научној рецепцији његовог дела, особеностима стваралаштва и класификацији његових песама. Рад има неколико циљева: 1) представити портрет Радована Бећировића; 2) начинити преглед досадашње литературе и резултате истраживања; 3) указати на особеност песниковог стила на основу досадашње литературе и 4) класификовати његову поезију према тематском критерију. Епски песник Радован Бећировић написао је дивљења вредан опус.

Кључне речи: Радован Бећировић, фолклор, епика, епска песма, песме на народну, класификација песама, гусларске песме.

*Слабост лежи испод величине,
дјела људе великијем чине.
(Р. Б.)*

1. Увод

Хаџи Радован Бећировић Требјешки био је најпознатији и најпопуларнији епски стваралац на српском језику двадесетог века. Велики број његових песама гуслари су извели уз пратњу гусала, а данас готово да нема гусларске вечери на којој се не пева бар једна

¹ Истраживање спроведено у раду финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години, број 451-03-47/2023-01/ 200198).

Бећировићева песма. Нису ретки случајеви да појединци знају стихове напамет, али да не знају њиховог аутора.

Предмет овога рада јесу литерарни портрет и дело последњег епског барда Радована Бећировића Требјешког, старца из Горње Бијеле који је творац великог броја епских песама. У раду ћемо покушати да представимо досадашње радове о песниковом животу, рецепцији његовог стваралаштва, његовој аутопоетици која има одраз у стилским одликама и класификацији његових песама. Сходно томе, наши су циљеви да помоћу аналитичко-дескриптивне методе представимо књижевни портрет Радована Бећировића, начинимо преглед досадашње значајне литературе о песниковом стваралаштву, прикажемо досадашње резултате истраживања, укажемо на особеност песниковог дела, те направимо класификацију његовог поетског стваралаштва према критерију тематике.

2. Ко је Радован Бећировић Требјешки?

Радован Бећировић Требјешки рођен је 14. априла 1897. године у Љевиштима у Црној Гори, од оца Новака Бећировића и мајке Сулумије. Када је напунио четири године, 1901. године, његова породица преселила се у Горњу Бијелу код Шавника. Породица Бећировић имала је укупно шесторо деце (Милован, Анте, Стојана, Роса, Анђелија, Радован), међу којима је најстарији био управо Радован. Иако у Горњој Бијелој није било услова за школовање, успео је да заврши два-три разреда основне школе и то је све од формалног образовања што је песник стекао. Од детињства издвајао се од своје генерације и „стално био корак испред вршњака и користио сваку прилику и могућност да нешто прочита и научи, кад из ријетких књига, кад из прича умних памтиша“ (Симоновић 2011: 19). Од раног детињства интересовале су га приче старца, легенде и народне епске песме, али и људи „о којима се зборило са поштовањем“ (Симоновић 2011: 20). Бећировићев биограф Будо Симоновић, између осталог, наводи причу о првом јавном наступу младог песника. Наиме, извесни Исаило Томић у студентским данима објављивао је текстове против књаза Николе. Владара је интересовало ко стоји иза псеудонима који се појављује као аутор тих текстова. После неког времена Исаило је на превару ухапшен и без суђења је провео осам година у затвору. Када је изашао, видевши да и даље неће моћи да живи у миру због сукоба са књазем, младић је извршио самоубиство. Овај догађај потресао је многе сународнике, а међу њима и, тада дечака у развоју, Радована Бећировића, који је изрецитовао песму на студентској сахрани. Симоновић (2011) тврди да наступ поводом смрти Исаила

Томића јесте његов први наступ, али да то није његова прва песма. Према казивању биографа, Бећировић је своје прве стихове написао на планини Лоли. Песма је имала за тему сукоб сватова, а он је потражио у селу оловку којом би забележио стихове. Успео је да пронађе једино малу дотрајалу графитну оловку, али је песму записао. Интересантно је да су песникови унуци Љубомир и Милован у његовој заоставштини пронашли песму насловљену као „Ђевич камен“, датирану: „на планини Лоли 1916. године“. За Радована Бећировића Требјешког као гуслара први пут се чуло после Првог светског рата јер се тада појавила његова песма „Глад у Црној Гори“. Прву збирку – *Пјесме борбе, ропства и слободе* песник је објавио 1926. године и у њеном садржају нашло се 12 песама.

Током живота епски песник борио се са разним животним недаћама. Оженио се у својој тридесетој години Јеленом Шћепановић, сазидао млин и малу камену кућу (Симоновић 2011: 33). Јелена и Радован изгубили су чак шесторо деце, а једино преживело дете био је син Крсто. Да зло буде веће, 1941. године у Пљевљима погинуо је и Бећировићев брат Милован (Симоновић 2011: 39). Шездесетих година Радован је видео да приходи од млина нису довољни за живот, па се са породицом преселио у Никшић. Умро је 8. августа 1986. године (Симоновић 2011: 52).

3. Преглед литературе о Радовану Бећировићу²

Име Радована Бећировића одавно је познато у гусларским круговима и готово да нема гусларског друштва нити гуслара који не баштини писмено или усмено његове песме. Примера ради, у Никшићу постоји Удружење гуслара „Хаџи Радован Бећировић Требјешки“. У Београду на пољу гусларске уметности дела Друштво гуслара „Радован Бећировић Требјешки“. Такође, у Подгорици је по њему названо Удружење епских песника „Радован Бећировић Требјешки“. Врхунац гусларског поштовања према лику и делу песниковом најбоље се препознаје у испеваним песмама о њему. Друкчије речено, није само Бећировић певао песме о појединим личностима и догађајима, већ је и сам због свог доприноса српској епици ушао у епску песму. Живот је завршио 1986. године, али његове песме као и песме других о њему и данас „живе“ у кругу љубитеља епског песништва. Са друге стране, судећи по броју написаних текстова о песнику и његовом делу, приметно је да

² Уколико постоје новији радови о Радовану Бећировићу, а ми их овом приликом због тога што нам нису познати нисмо узели у разматрање, овом приликом извињавамо се ауторима.

му ни књижевна теорија, ни књижевна историја, ни књижевна критика, као ни лингвистика нису посветили довољно пажње. О песниковом делу постоји свега неколико књига. У наставку рада ћемо их навести и описати њихов допринос.

Најдетаљнија биографска књига о Радовану Бећировићу Требјешком јесте књига *Од млинара до барда* Буда Симоновића (2011). Она садржи велики број детаља из песниковог живота: о пореклу, породици, раном и каснијем стваралаштву, песниковом карактеру, ставовима, пријатељима, познаницима и сл. У овој књизи прати се песников живот од раног детињства до смрти. Између осталог, Симоновић настоји да кроз биографију опише песников карактер, па тако дознајемо да је „у свакој прилици бирао ријечи, као да бисере ниже, почесто и у обичном разговору римујући мисли“ (Симоновић 2011: 63). Осврћући се на песниково стваралаштво, Симоновић издваја још једну занимљивост. Наиме, Бећировић није само епски песник већ је и аутор бројних песама „по класичној наруџби“ – најчешће су то били епитафи (Симоновић 2011: 150). Осим великог броја песама и песама по наруџби, песник је аутор и великог броја гнома, које представљају иманентну одлику његовог стваралаштва. У виду прилога у књизи Буда Симоновића могу се пронаћи бројне фотографије како самог Бећировића тако и њега са пријатељима, рођацима и гусларима. Значајан део чине делови из разговора и песникова писма. На крају књиге налази се одељак „Други о Радовану“, у којем су изложена виђења аутора и његовог рада са становишта бројних интелектуалаца. Између осталог, ту су и виђења митрополита црногорско-приморског господина Амфилохија, академика Матије Бећковића, Љубомира Зуковића, Милуна Марића, Будимира Алексића, гуслара Бошка Вујачића, гуслара Славка Јекнића, епског песника Божа Ђурановића и др. Оно што Симоновићеву књигу чини посебном јесте велики број детаља о песнику. Тако сазнајемо да је Бећировић волео путовања, да је имао љубав према клесању у камен, те да је помно пратио актуелне догађаје. Иако је Симоновић посветио велики део свог живота новинарству (прем. Симоновић 2011: 415), мора се истаћи да његова књига о епском песнику представља драгоцен извор информација о Радовану Бећировићу. Са друге стране, треба имати у виду да ова књига не представља научно дело у пуном смислу те речи, те да је у питању романтизована биографија.

Капитално дело о лику и делу Радована Бећировића представља недовршена и постхумно објављена докторска дисертација *Старац Радован или феномен песничке популарности* Милуна Марића, објављена 2003. године у Новом Саду. Овај рад, поред уводног поглавља („Уместо предговора“) садржи пет делова („Кратак животопис“, „Теоретски аспект Радованове поетике“, „Врлине и мане Радованове поетике“, „Теме

и мотиви у Радовановим песмама“ и „Мисли и идеје“). У првом одељку изложене су биографске чињенице. У другом делу пажња је посвећена теоријском аспекту дела, односно поетским одликама. Најзанимљивије је треће поглавље, у којем аутор разматра однос народне епске поезије и Бећировићеве поезије. У оквиру њега могу се наћи укази на присуство бројних стилских фигура у песниковим делима, затим на песникову вештину портретисања и уопште описивања, те одступања од стилских модела епских народних песама. Такође, Марић се у овом делу осврнуо на песнички језик, те уочио употребу претериталних времена и дијалекатских израза. Претпоследње поглавље посвећено је тематици Бећировићевих песама. Наиме, аутор напомиње да песме Радована Бећировића није лако разврстати ни по једном критеријуму јер се „у истој песми јављају напоредо разноврсни мотиви и теме, мисли и осећања“ (Марић 2003: 179). Ипак, таксативно је издвојио теме које се појављују у анализираним текстовима. Последње поглавље дисертације посвећено је песниковим сентенцама. Ово Марићево дело, као и претходно поменути радови, представља осврт на књижевне / поетске одлике песниковог стваралаштва.

Новак Килибарда, један од врских познавалаца народног стваралаштва, у својој књизи *Из коријена усмености* такође помиње Радована Бећировића Требјешког, истичући да је он „најзначајнији пјесник епске народске поезије“ (Килибарда 1988: 190). Наиме, Килибарда разликује народну и народску епску поезију, при чему се за народску епску песму зна аутор (реч је о такозваним песмама „на народну“ – ауторска епска поезија). У народску епску поезију уврстио је и стваралаштво Радована Бећировића. Између осталог, за Бећировића се у књизи каже да се афирмисао између два рата (Килибарда 1988: 190): „између два рата, тешко се могла наћи кућа без *Горскога вијенца* и пјесмарице Радована Бећировића. Његош се држао као реликвија коју само одабрани читају и разумију, а Бећировићеву пјесму читао је свако ко умије да сриче слова“ (Килибарда 1988: 194). Килибарда истиче приступачност Бећировићеве поезије широком кругу читалица, а као један од главних разлога види то што се „прихватао тема које су у Црној Гори врло привлачне“ (Килибарда 1988: 193). У наставку текста аутор тврди да је Бећировић бирао теме које ће наћи „сигуран пут до гуслара, слушалаца и читалаца“ (Килибарда 1988: 194).

Као један од таквих примера наводи настанак песме „Јуначки престо“³. Она је настала као својеврстан епски одговор на научну студију

³ Будући да у Бећировићевом опусу нема песме са овим насловом, претпостављамо да се ради о песми *Горски престо* коју је Радован посветио Црној Гори и која има тематику коју Килибарда помиње.

Бранислава Ђурђева „Турска власт у Црној Гори у XVI и XVII вијеку“, за коју су кружиле гласине да је њом унижена Црна Гора (Килибарда 1988: 195). Као највећу мањкавост Бећировићевог писања Килибарда види улагање труда да се рима оствари по сваку цену (Килибарда 1988: 193). Са друге стране, наводи да је постојало образованих људи у Црној Гори, какав је био извесни никшићки професор Стојан Церовић, који је „цијенио Бећировићеву епску машту, способност његову да историју епски онеобичајава, да реалне догађаје преснива у легенду“ (Килибарда 1988: 195).

Значајну референцу у литератури о песниковом делу представља зборник Института за српску културу *Стваралачки феномен: Радован Бећировић Требјешки*, објављен у Никшићу 2017. Зборник је приредио Будимир Алексић, а сачињен је од 15 текстова и три прилога. У највећем броју ових текстова разматра се поетика Радована Бећировића, а једини који се тематски издваја из ове групе јесте текст Радмила Маројевића (2017), у којем се аутор бави разматрањем Бећировићевог десетерца. Међутим, и међу текстовима књижевне оријентације постоје тематске разноликости. Тако су неки од њих посвећени вези песникових песама и религије (Радовић 2017; Алексић 2017а; Дубак 2017; Перовић 2017), други се пак баве поетским одликама (Зуковић 2017; Мићовић 2017; Симоновић 2017; Лековић 2017; Вукић 2017; Милутиновић 2017), треће интересује историјски слој песниковог дела (Баћовић 2017; Голијанин 2017; Јововић 2017). Посебан рад представља текст Сава Марковића (2017), у којем је пажњу посветио социјалном слоју Бећировићевих песама. Осим издвојених текстова у књизи се налазе и три кратка прилога и то: Матије Бећковића, Будимира Алексића и Новице Ђурића. Међу њима, иницијалну позицију заузима песма Матије Бећковића „Хаџи Радован Бећировић“, у којој песник говори о Бећировићевој посети Светој земљи. Према речима песника, када је Бећировић отишао на Свету земљу, увели су га преко реда мислећи да је представник Цркве:

Уверени да је он
Глава неке цркве
Као што је био
И јест и будет.
(Бећковић 2017: 133).

Други прилог је текст председника Управног одбора Института за српску културу Будимира Алексића (Алексић 2017б), који је врло значајан, будући да је у њему реч о песнику, његовом значају и односу књижевне критике и науке о усменој књижевности о Бећировићевом

стваралаштву. Како истиче Будимир Алексић, научни скуп се одржава 2016. године, 30 година од упокојења Радована Бећировића. Када су у питању научна рецепција (у првом реду, књижевно-критичка, потом и проучавања са становишта народне књижевности) дела Радована Бећировића, Алексић јасно каже да „Радован није добио цјеловиту и поузданију књижевно-критичку оцјену“, те истиче да „осим успутних и дјелимично површних импресија, књижевна критика и наука о народној књижевности му није посветила неопходну пажњу“ (Алексић 2017б: 135). Због тога „нема сумње да је случај старца Радована неопростив гријех и тежак превид наше науке о усменој књижевности“ (Алексић 2017б:135). Последњи прилог јесу поздравне речи Новице Ђурића, председника Удружења књижевника Црне Горе. Председник Удружења на крају свог сажетог обраћања износи уверење да ће научни скуп „дати велики допринос тумачењу изузетног дјела последњег епског барда српске поезије“ (Ђурић 2017: 137). При крају зборника могу се наћи фотографије. Ако се погледа овај зборник у целини, види се да је он углавном посвећен поетици Радована Бећировића, па представља важан допринос разумевању песниковог стваралаштва.

Драгоцену референцу у литератури о Бећировићу чини књига *Робовао код девет владара, хранио се скуке од кантара* Вучка Томчића, објављена 2003. године у Београду. Састоји се од песниковог животописа (11–36), који је представљен у виду Томчићевог саопштавања о покојном пријатељу Радовану Бећировићу и његовим песмама. Специфичност предговора је, између осталог, и у томе што се у њему појављују и речи самог Бећировића, односно, што аутор представља разговоре вођене с њим. Иако није научно дело, будући да не садржи анализе песама, ова књига је драгоцену због двеју чињеница. Најпре, Вучко Миле Томчић био је песников пријатељ и непосредни посматрач песниковог живота и рада. Друго, Томчић је често испред песама бележио коментаре који су врло значајни, будући да увек садрже неку информацију о песми која следи. Примера ради, на страници испред стихова песме „Дјевојачки мрамор на Чакору“ бележи да је песма посвећена матуранткињи Бранки Ђукић, која је убијена 1975. године на Чакору, у повратку из школе (Томчић 2003: 185). Песму је уз гусле извео Бранкин племеник Божидар Ђукић, при чему је у њу унео измене. Видевши то, Радован Бећировић поднео је тужбу против њега. Једно суђење је одржано, а њему је присуствовао и Вучко Миле Томчић, па информације о песми добијамо из перспективе непосредног сведока.

Све ове разматране књиге могу се пронаћи у библиотеци Васојевића⁴. Такође, на списку литературе о Радовану Бећировићу

⁴ Видети: https://bibliotekavasojevic.blogspot.com/2018/02/blog-post_279.html

појављује се и књига *Туђа земља калауза нема* аутора Буда Симоновића, Бећировићевог биографа. У њој је пажња посвећена Бећировићевој песми „Погибија витешког краља Александра I Ујединитеља“. Аутор разматра однос песме и стварних историјских чињеница, при чему доноси већи број података у виду чланака, фотографија, факсимила и сл. Оно што је најзначајније, аутор представља и први штампани примерак ове песме из 1935. године, овако описујући прво виђење оригинала:

... књига је била укоричена у нештављену јарећу кожу, умјесто поткорица – парче неких старих новина, па све прошивено и повезано grubим концем. Унутра међу „корицама“, поред фотографије краља Александра и аутора, на 27 страна равно 856 стихова спјева о погибији „витешког краља Александра I ујединитеља и 16 стихова посвете“ (Симоновић 2016: 38).

Између осталог, Симоновић је добар део књиге посветио поређењу оригиналне верзије песме са верзијама које је слушао од других. Ово, као и сва друга дела о Радовану Бећировићу, представља важну референцу у литератури, нарочито због тога што се унутар књиге може наћи читана Бећировићева оригинална верзија поеме о краљу Александру.

Радован Бећировић се само успутно помиње у књизи Смиљане Ђорђевић Белић *Фигура гуслара*. Ауторка напомиње да је реч о аутору „више стотина песама“, те да су неке његове песме врло популарне (Ђорђевић Белић 2017: 123). Осим ових детаља, у књизи нисмо пронашли више података о Бећировићу. Најчешће је његовим помињањем указивано на припадност песама које су уз гусле изводили испитивани гуслари.

Како су наша разматрања показала, дело Радована Бећировића Требјешког махом је посматрано са становишта науке о књижевности. Међутим, међу пропратним текстовима Бећировићевих песама пронашли смо „Рјечник“ и „Напомене уз рјечник“, које је приредио Михаило Шћепановић (Шћепановић 1998). Ова два одељка налазе се на крају збирке песама *Стабљике српства*. Речник који је пописан и описан у овим редовима није класичан, већ је то својеврсно разматрање лексичког слоја Бећировићевог дела, па се с правом може сматрати првим лингвистичким освртом на стваралаштво епског песника. Наиме, аутор овако представља своју анализу лексема:

Иза одреднице (ријечи која се објашњава) слиједи њена граматичка дефиниција, затим семантичка одгонетка

(значањски дио дефиниције) и, на крају, илустрација као потврда у одговарајућим стиховима. Синоними (истозначне речи) повезани су упућеницом *в.* и (*види и*), а хомоними (истозвучне, а разнозначне ријечи) раздвојени су семантичким (значањским) дијелом дефиниције. Списак коришћених скраћеница је дат на почетку рјечника. Чини нам се да овако знатно припомажемо читаоцу да спозна све оне основне значењске нијансе у ткиву саме пјесме и да може, што успјешније, ишчита(ва)ти ову поезију (Шћепановић 1998б: 579).

Не само да овај речник помаже читаоцу да разуме поезију, него помаже и сваком истраживачу – лингвисти заинтересованом за стваралаштво епског барда. У томе се огледа допринос овога пропратног дела збирке.

4. Стилска индивидуалност Радована Бећировића

Да Радован Бећировић Требјешки није пуки подражавалац народне епске поезије, са аспекта науке о књижевности показује Милун Марић (2003). Песник је био свестан дистинкције између његове поезије и народне епске поезије, за шта су најбољи показатељ његове речи. Марић, између осталог, бележи да је Бећировић једном приликом изјавио да „народне пјесме гуслар пјева како му је драго, само ниже догађаје“ (Марић 2003: 60–61), те да „у мојој пјесми ако иће погријешити, гуслар мора да баци гусле“ (Марић 2003: 60). За разлику од народних епских певача, наводи Марић, Радован Бећировић се „поносио својим песмама, штампао их и објављивао, најчешће о свом трошку, а многе своје песме посебно ценио и истицао“ (Марић 2003: 61). Томчић (2003: 185) сведочи да је Бећировић учествовао у судским споровима због повреде права његове интелектуалне својине: због ауторства. Марић врло јасно говори о њему као оригиналном ствараоцу, будући да је био

... необичан и оригиналан стваралац, кога су у Никшићу сви познавали, од детета до старца и сматрали једном од својих привилегија што у њиховом граду живи и ради тако непатворено епска и самородна литерарна појава (Марић 2003: 40).

Сам Бећировић је говорио о својој намери када је стилска особеност у питању: „Убиједити људе у нешто и наћерати чојека да се

уживи у то, да му се чини као да је он то све сам видио и доживио – то је уметност“ (Марић 2003: 60). Такав стилистички ефекат морао се реализовати језичким средствима, будући да књижевно дело обитава једино у језику (в. Николић 2022: 13). Међу одликама Бећировићеве поетике Марић је запазио три важне карактеристике које песниково стваралаштво одвајају од народног епског стваралаштва: доследна рима, песничка свест о стварању и појава дескриптива (Марић 2003: 60–61, 80). Ова запажања аутор је продубио у поглављу „Врлине и мане Радованове поетике“, чији је циљ да покаже у чему се огледа блискост народне епске поезије и стваралаштва Бећировића, са једне стране, и по чему се види његова оригиналност, са друге (Марић 2003: 90). Индивидуалност песниковог стила најпре се препознаје у почецима његових песама: каткад су то описи места, каткад мудре мисли и сл. Не залазећи у језичку конструисаност стилских фигура, Марић постојање великог броја стилских фигура такође наводи као једну од особености песниковог стваралаштва, јер је знао „освежити једно опште место и стереотип неким сликовитим детаљем или живописном појединошћу“ (Марић 2003: 94). Бројне су стилске фигуре које је овај истраживач евидентирао у Бећировићевом делу: персонификација, метафора, хипербола, алегорија, епитети, таутологија, анафора, епифора и сл. Трећа подједнако важна одлика појавила се као последица тога што је песник имао „развијено осећање за доживљавање природе и њених лепота“ (Марић 2003: 80), а то је дијалог са природом. Отуда нису ретки примери његовог разговора са појавама из природе. Одвајање песниковог стила од стила епске народне поезије евидентно је и у портретисању ликова. У његовом опусу могу се наћи бројни портрети јунака, при чему је код појединих нагласак на спољашњости, што указује на појаву врсте хипотипозе – ефикције (Ковачевић 1998), док је код других акценат на приказивању унутрашњих стања (Марић 2003: 139–140), што сведочи о појави друге врсте хипотипозе – патопеји (Ковачевић 1998). Марић наводи да се песникова способност портретисања у најбољем виду испољавала приликом описа савременика и личности које до тада нису ушле у песму, док су се у портретисању већ опеваних ликова појављивале мањкавости песниковог описа (Марић 2003: 138). И у самом портретисању је показао индивидуалност самим тим што се заинтересовао за приказивање унутрашњих стања, односно за психологију и емоционалност својих јунака. У појединим деловима својих песама, нарочито оних у којима је певао о савременицима, каткада представницима противничких политичких идеологија, продира изразита песникова пристрасност (Марић 2003: 156), што је некада мањкавост његовог стила и што уједно представља црту која

диференцира његово дело од народног стваралаштва. Напоследку, Марић истиче да Бећировић није писао само епску поезију, већ да се у његовом опусу могу наћи и лирско-епске песме (Марић 2003: 170). Чињеница је да се у песниковом стваралаштву налазе бројни лирски елементи. Можда најбољи пример ове тенденције унутар његовог опуса јесте песма „Зирка Кајовића“.

На основу Марићевих запажања, може се рећи да је детаљно истражио дистинкцију између народне епске поезије и Бећировићевог стваралаштва и врло јасно издвојио одлике по којима је Бећировићева песма препознатљива. Друкчије речено, Марић је подробно осветлио Бећировићево дело са аспекта науке о књижевности. Међутим, поновићемо још једном речи Милке Николић (2022: 13), књижевно дело постоји у језику, па отуда Бећировићево дело представља погодан материјал за лингвистичка истраживања.

Осим у поменутих одликама, песникова индивидуалност препознаје се и у употреби глаголских облика. Управо у особитој употреби глаголских форми лежи одговор на питање којим језичким средствима Бећировић постиже свој циљни ефекат: „Убиједити људе у нешто и наћерати чоека да се уживи у то, да му се чини као да је он то све сам видио и доживио“ (Марић 2003: 60). Међу глаголским формама карактеристичним за поједине песме најзначајније место заузимају аорист и презент. Ова два глаголска облика су у његовом стваралаштву врло фреквентна (в. Сретковић 2021: 211–227).

Гледано и са аспекта науке о књижевности и са аспекта лингвистичких дисциплина, хаћи Радован Бећировић јесте стваралац надахнут епском поезијом, ослоњен на поједине њене особености, али више од тога иновативан и оригиналан. Он није песник који је само „низао стихове“, већ је брижљиво бирао тему која ће бити интересантна слушаоцу и пажљиво језички обликовао своје песме. Као такве, оне имају интересантну садржину због блискости искуству савременог слушаоца, са једне стране, и негован језички израз, у складу са песниковим могућностима. При томе, не треба заборавити да је читаво Бећировићево стваралаштво одјек једног великог талента, а не резултат дугогодишњег образовања. Дивљења вредно дело за собом је оставио самоуки (како га је назвао Матија Бећковић) песник из Горње Бијеле. Сходно томе, треба му и посветити истраживачку пажњу. Чини нам се да га наслов једног зборника – *Стваралачки феномен* најбоље описује.

5. Стваралаштво хаџи Радована Бећировића Требјешког

Радован Бећировић је песник који је од непуних 90 година живота највећи део времена посветио епском стваралаштву, што је резултирало појавом великог броја песама разноврсне тематике. У првом реду, по вокацији, он је епски песник, али није само епски. Песник је у своје песме често уносио и лирске елементе, што је значајна одлика његовог дела. Но, Радован Бећировић није само књижевни стваралац, песник, већ је и чувар традиције, гуслар и градитељ моста на реци Горњој Бијелој, који је оставио као своју задужбину.

Морамо признати да нам тачан број написаних Бећировићевих песама није познат. Једино што се поуздано може рећи јесте да постоје његове песме разврстане у три тома: *Горски престо* (2011а), *Поломљене сабље* (2011в) и *Царев лаз* (2011б). Такође, постоје и збирка песама *Стабљике српства*, коју су приредили Будимир Алексић и Михаило Шћепановић, и књига Вучка Томчића (2003), у којој се налази значајан број Бећировићевих песама, са пропратним коментарима аутора књиге. Остаје питање да ли су у овим текстовима све песме које је епски песник написао. Будући да поседујемо све књиге које смо поменули у претходним редовима, у овом одељку рада покушаћемо да класификујемо песме Радована Бећировића (оне које се налазе у објављеним збиркама) према критерију тематике. У књижевно-теоријској литератури изнет је општи став о класификацији Бећировићевих песама:

Сваки покушај класификације и напор да се Радованове песме ради прегледности и систематичности групишу по темама и мотивима који се у њима јављају; по главним идејама или основним мислима, осећањима и расположењима која у њима преовладавају, чини нам се бескорисним и узалудним. (Марић 2003: 179)

Разлог томе је што једна Бећировићева песма може садржати различите тематске, мотивске и идејне слојеве (Марић 2003: 179). Четрнаест година касније, у зборнику *Стваралачки феномен: Радован Бећировић Требјешки* (2017) појављују се наслови „Социјална поезија Радована Бећировића Требјешког“, „Религиозне теме у епској поезији Радована Бећировића“, „Историја у пјесмама Радована Бећировића“ и сл. Премда примарни циљ ових радова није био да се разврстају песме епског песника, они су индиректно показали да се Бећировићево дело ипак може тематски класификовати, што јесте наш задатак у овом делу рада. Наша класификација ће због природе корпуса бити условна, јер

ћемо у њој распоредити само оне песме које се налазе у збиркама, а претпостављамо да има још оних које у њих нису уврштене.

Песме се могу поделити према главној теми која их прожима. Све Бећировићове песме поделили смо условно на 11 група: 1) рефлексивне; 2) песме о минулим догађајима и борбама; 3) песме о личностима; 4) песме о погибијама, страдању и појединачним животним догађајима; 5) песме о појединим топосима и стварима; 6) песме о женама; 7) песме о Црној Гори и Црногорцима; 8) песме са примесама субјективности; 9) песме политичке тематике; 10) песме социјалне тематике; 11) остале песме: песме о крвним осветама, тужбалица, честитка и епитаф.

Најрепрезентативнији пример рефлексивног Бећировићевог стваралаштва јесте песма „Принудне мисли“, док су рефлексивношћу обојене и песме „Крусе“ и „Царево кајање“, па смо их због тога сврстали у прву групу.⁵ Значајан број песама Радована Бећировића посвећен је минулим догађајима. У наставку наводимо наслове: „Поломљене сабље“, „Мојковачка битка“, „Два краљева пута“, „Четири владара“, „Мајчино писмо“, „Чардак Зиндовића“, „Скупштина у Подгорици“, „Посјета краља Александра I ујединитеља Црној Гори 1925“, „Косовска битка“, „Кривошијска буна“, „Похара Куча“, „Царев лаз“, „Кнежласки мир“, „Низ Херцеговину“, „Заузеће Никшића“, „Омер-пашина година“. Судећи по броју песама, можемо рећи да је песник већи број њих посветио појединцима. Прилично је дугачак списак песама посвећених одређеним личностима. Них наводимо у наставку: „Војвода Дрекале“, „Петар први, владика и владар црногорски“, „Василије Петровић“, „Његошу“, „На гробу Новице Церовића“, „Бегану Сердару“, „Стеван Перовић Цуца“, „Гаврилу Шибалији“, „Кнез Иван од Семберије“, „Вуку Лопушини“, „Марку Миљанову“, „Ибру Булатовићу“, „Вуле Нешков“, „Исаилу Томићу“, „Милинку Јелићу“, „Лука Филипов“, „Гале Мирков Алексић“, „Стојану Ковачевићу“, „Сердар Јоле и војвода Пеко“, „Ловћен“, „Тодор Бјелица“, „Војину Влаховићу“, „Поповић Таба“, „Мркоје Мијушковић“, „Књегиња Милена о Радоју Кантићу“, „Мојковачки лав“, „Јово Шановић“, „Поручник Марко Божовић на топу“, „Шолу Шћепановићу“, „Миљану Вукову“, „Мојковачки вучедолац“, „Духовна ризница“, „Краљ Никола и његова ћеца“, „Свети пророк Илија“, „Свети Василије Острошки“, „Свети Стеван Пиперски“, „Војвода Илија Косорић и Мехмед паша Селмановић“, „Марков сан“, „Црнојевићи“, „Милош Чечовић Вукадиновић“, „Лазар С. Чечовић“, „Три хајдука“, „Раде Баковић“, „Милош Делић“, „Петру Перуновићу Перуну“, „Танасије Вућић“, „Радојица Поповић“, „Матији Бећковићу“. Међу овим песмама постоје две које је песник посветио гусларима које је ценио: „Петру Перуновићу

⁵ У овом делу рада нећемо препричавати песме, већ ћемо их само таксативно разврстати према тематици.

Перуну“ и „Танасије Вућић“. Такође, ценио је и савременог песника Матију Бећковића, па је и њему написао песму. Све песме у оквиру ове групе чији је наслов у дативу јесу оне у којима истиче дивљење личностима о којима пева. У Бећировићевом опусу није занемарљив број песама о страдању и појединачним животним догађајима јунака. Из анализираног корпуса ексцерпирани смо следеће наслове: „Погибија Блажа Б. Бошковића – једна кобна септембарска ноћ“, „Погибија Марка Пулетића“, „Погибија великог вожда Карађорђа“, „Мученичка смрт Јова Џаковића“, „Витешка схватања“, „Погибија Радојице Војиновића“, „Ропство и смрт Радоја Ђиласа“, „Витешка погибија Радула Радовића“, „Смрт краља Петра првог“, „Погибија витешког краља Александра I ујединитеља“, „Погибија Божицара Жугића“, „Ропство, женидба и смрт зетског владара Јована Владимира 1016“, „Погибија Хасан бега Мекића“, „Петроварадинска аждаја“, „Погибија Блажа Бошковића“, „Јуначка смрт херцеговачког војводе Трипка С. Џаковића“, „Погибија Арса Милића“, „Женидба бега Љубовића“, „Талијанске репресалије и погибија Јагоша Фемића с друштвом у селу Фемића крш“. Одређени број песама епски песник посветио је појединим топосима и стварима. Њихови наслови су: „Споменик на Тари ријеци“, „Посвета Обилића пољани“, „Крст цара Бугарскога као лажна залога“, „Руговска клисура“, „Ђеле-кули“. Иако ретке, у Бећировићевом стваралачком опусу срећу се и песме посвећене женама: „Старе Црногорке“, „Мојој Јелени“, „Зирка Кајовића“, „Златанића Фата“, „Жена је живот“ и „Изгубљена нада“. Свега неколико песама песник је посветио Црној Гори, али је у свакој од њих изнео позитивна осећања. Њихови наслови гласе: „Горски престо“, „Дробњац“, „Ровца и Ровчани“, „Источници слободе“. Како је већ приметио Марић, примесе субјективности у Бећировићевом стваралаштву врло су евидентне, за шта су најбољи показатељи стихови следећих песама: „Живот без живота“, „Гусле“, „Академија гусала“, „Гуслар“, „Српске гусле“, „Пут у Свету земљу“. Радован Бећировић дотакао се и политике двадесетог века, особито комунистичке идеологије. Неколико песама садржи помене на збивања у двадесетом веку: „Крвава вечера“, „Ђаво у Црној Гори“, „Јаме у Црној Гори“, „Вађење ујамљених“. Такође, аутор је и једне чисто социјалне песме – „Глад у Црној Гори“. Напослетку, иако ређе од осталих врста у анализираном корпусу, срећу се и песме богате културемама. У ту групу спадају: „Јуначка освета Риста Радовића“, „Дјевојачки мрамор на Чакору“, „Поздрав“, „Пјесник и вила“, „Плач виле Равиојле: тужбалица за краљем Александром“. Међу овим песмама треба издвојити дијалошку песму „Пјесник и вила“, која је драмског карактера.

Песма „Дјевојачки мрамор на Чакору“ у основи има реалан догађај из 1975. године. Пева о матуранткињи Бранки Ђукић, убијеној

у повратку из школе на Чакору. Њу су пресрела, а затим усмртила два младића албанске националности. Раде Ђукић, отац покојне Бранке, у судници у Бијелом Пољу убио је једног од двојице нападача, док је другом нанео тешке повреде (в. Томчић 2003). Ову песму препевао је и уз пратњу гусала извео гуслар Божидар Ђукић, а сама касета имала је велики тираж. Вучко Томчић наводи да је Радован Бећировић тужио Божидара Ђукића због повреде права интелектуалне својине. Једно суђење одржало се у току песниковог живота, док друго рочиште Бећировић није дочекао – преминуо је. Интересантно је да се ова песма није нашла ни у приређеним томовима нити у збирци *Стабљике српства*, што отвара питање ауторства.

Најзад, поменућемо да је Радован Бећировић написао велики број песама са специјалном наменом, по наруџбини (Марић 2003). Оне су специфичне по томе што су песнику њихове теме унапред припремане, па је за њих добијао одређену надокнаду. Мишљења смо да се оне морају издвојити у посебну групу, будући да нису „производ“ уметничке инспирације, већ жеље да одговори на захтеве породица које су наручивале песме.

Закључак

Радован Бећировић Требјешки био је најзначајнији и најпопуларнији епски песник двадесетог века у Црној Гори и Херцеговини. Иако одрастао и стасао у врло тешким условима, успео је да искористи епске потенцијале локалне средине, те да бројне приче стараца преточи у поетске творевине. За собом је оставио импозантан стваралачки опус, којем, иако јесте био предмет научних истраживања, тек треба посветити научну пажњу, будући да је до данас највећим делом остао неистражен. У одељку о литератури о песниковом делу представили смо сва истраживања Бећиревићевог дела која су нам била доступна. Како анализа показује, стваралаштво Радована Бећировића махом је истраживано са аспекта науке о књижевности, врло ретко са аспекта лингвистике и других дисциплина. Истина, у радовима чији је приступ у основи књижевни, какав је рецимо рад Милуна Марића, има узгредних осврта на песнички језик. Дело Радована Бећировића није резултат подражавања народне епике, већ се од ње дистанцира римом, описима, субјективношћу, израженом песничком свешћу о стварању и сл. Све песникове песме разврстали смо у 11 врста према критерију тематике на: 1) рефлексивне; 2) песме о минулим догађајима и борбама; 3) песме о личностима; 4) песме о погибијама, страдању и

појединачним животним догађајима; 5) песме о појединим топосима и стварима; 6) песме о женама; 7) песме о Црној Гори и Црногорцима; 8) песме са примесама субјективности; 9) песме политичке тематике; 10) песме социјалне тематике; 11) остале песме: песме о крвним осветама, тужбалица, честитка и епитаф. Подробним читањем литературе о песнику дошли смо до назнака да је Бећировић аутор песме „Дјевојачки мрамор на Чакору“, која је у народу позната као „Трагична погибија Бранке Ђукић“, које нема ни у једној приређеној збирци Бећировићевих песама. Будући да се ова песма налази само у једној књизи (Томчић 2003) консултоване литературе, питање њеног ауторства остаје отворено. Дело Радована Бећировића права је ризница гусларских песама, али и погодног материјала за вишеаспектна истраживања. Подсетимо још једном, велики део његовог стваралаштва потпуно је научно неистражен.

Библиографија

- Алексић, Б. (2017а). Религиозне теме у епској поезији Радована Бећировића. У: Б. Алексић (ур.), *Стваралачки феномен – Радован Бећировић Требјешки. Зборник радова*. Никшић: Институт за српску културу, 59–68.
- Алексић, Б. (2017б). Ријеч на отварању Научног скупа. У: Б. Алексић (ур.), *Стваралачки феномен – Радован Бећировић Требјешки. Зборник радова*. Никшић: Институт за српску културу, 135–136.
- Баћовић, В. (2017). Историја у пјесмама Радована Бећировића. У: Б. Алексић (ур.), *Стваралачки феномен – Радован Бећировић Требјешки. Зборник радова*. Никшић: Институт за српску културу, 30–34.
- Бећировић, Р. (1998). *Стабљике српства*. Цетиње: Светигора.
- Бећировић, Р. (2011а). *Горски престо*. Подгорица: Октоих.
- Бећировић, Р. (2011б). *Царев лаз*. Подгорица: Октоих.
- Бећировић, Р. (2011в). *Поломљене сабље*. Подгорица: Октоих.
- Бећковић, М. (2017). Хаџи Радован Бећировић. У: Б. Алексић (ур.), *Стваралачки феномен – Радован Бећировић Требјешки. Зборник радова*. Никшић: Институт за српску културу, 133.
- Вукић, П. (2017). Култ Цетиња у поетском стваралаштву Радована Бећировића –Требјешког. У: Б. Алексић (ур.), *Стваралачки феномен – Радован Бећировић Требјешки. Зборник радова*. Никшић: Институт за српску културу, 89–97.
- Голијанин, М. (2017). Радован Бећировић – свједок времена. У: Б. Алексић (ур.), *Стваралачки феномен – Радован Бећировић Требјешки. Зборник радова*. Никшић: Институт за српску културу, 98–100.
- Дубак, Б. (2017). Баво у поезији Радована Бећировића Требјешког. У: Б. Алексић (ур.), *Стваралачки феномен – Радован Бећировић Требјешки. Зборник радова*. Никшић: Институт за српску културу, 74–79.
- Ђорђевић Белић, С. (2017). *Фигура гуслара: хероизована биографија и невидљива традиција*. Београд: Институт за књижевност и уметност.

- Бурић, Н. (2017). Поздравно слово. У: Б. Алексић (ур.), *Стваралачки феномен – Радован Бећировић Требјешки. Зборник радова*. Никшић: Институт за српску културу, 137.
- Зуковић, Љ. (2017). Радован Бећировић – песник витешког родољубља. У: Б. Алексић (ур.), *Стваралачки феномен – Радован Бећировић Требјешки. Зборник радова*. Никшић: Институт за српску културу, 22–29.
- Јововић, В. (2017). Српске средњовјековне историјске теме у пјесничком опусу хаџи Радована Бећировића Требјешког. У: Б. Алексић (ур.), *Стваралачки феномен – Радован Бећировић Требјешки. Зборник радова*. Никшић: Институт за српску културу, 122–132.
- Килибарда, Н. (1988). *Из коријена усмености*. Приштина: Јединство.
- Ковачевић, М. (1998). *Стилске фигуре и књижевни текст*. Београд: Требник.
- Лековић, Ж. (2017). Епско гусларска традиција у Дробњаку. У: Б. Алексић (ур.), *Стваралачки феномен – Радован Бећировић Требјешки. Зборник радова*. Никшић: Институт за српску културу, 101–121.
- Маројевић, Р. (2017). Историјски развој српског десетерца и поетика Радована Бећировића. У: Б. Алексић (ур.), *Стваралачки феномен – Радован Бећировић Требјешки. Зборник радова*. Никшић: Институт за српску културу, 35–47.
- Марић, М. (2003). *Старац Радован или феномен песничке популарности*. Нови Сад: Душан Марић.
- Марковић, С. (2017). Социјална поезија Радована Бећировића – Требјешког. У: Б. Алексић (ур.), *Стваралачки феномен – Радован Бећировић Требјешки. Зборник радова*. Никшић: Институт за српску културу, 54–58.
- Милутиновић, Љ. (2017). Радован Бећировић Требјешки: на изворима народне поезије. У: Б. Алексић (ур.), *Стваралачки феномен – Радован Бећировић Требјешки. Зборник радова*. Никшић: Институт за српску културу, 48–53.
- Мићовић, Ј. (2017). Радованова Мојковачка битка. У: Б. Алексић (ур.), *Стваралачки феномен – Радован Бећировић Требјешки. Зборник радова*. Никшић: Институт за српску културу, 16–21.
- Николић, М. (2022). *Поетизми и прозаизми. Лингвостилистички поглед на језик српских писаца*. Андрићград: Андрићев институт.
- Перовић, Г. (2017). Библијски мотиви у дјелу Радована Бећировића. У: Б. Алексић (ур.), *Стваралачки феномен – Радован Бећировић Требјешки. Зборник радова*. Никшић: Институт за српску културу, 69–73.
- Радовић, А. (2017). Гладне године старца Радована. У: Б. Алексић (ур.), *Стваралачки феномен – Радован Бећировић Требјешки. Зборник радова*. Никшић: Институт за српску културу, 9–15.
- Симоновић, Б. (2011). *Од млинара до барда*. Подгорица: Октоих.
- Симоновић, Б. (2016). *Туђа земља калауза нема*. Подгорица: Драган Вулић.
- Симоновић, Б. (2017). Феномен препјевавања и допјевавања хаџи Радована Бећировића –Требјешког. У: Б. Алексић (ур.), *Стваралачки феномен – Радован Бећировић Требјешки. Зборник радова*. Никшић: Институт за српску културу, 80–88.
- Сретковић, А. (2021). Синтаксичко-стилистичке особености глаголских облика у песмама „Женидба бега Љубовића“ и „Зирка Кајовића“ Радована Бећировића. *Липар*, 75, 211–227.

- Томчић, В. (2003). *Робовао код девет владара, хранио се с куке од кантара*. Београд: ИШ Стручна књига.
- Шћепановић, М. (1998а). Рјечник. У: Б. Алексић, М. Шћепановић (ур.), *Стабљике српства*. Цетиње: Светигора, 556–579.

The Epic Singer Radovan Bećirović Trebješki. An Overview of the Scholarly Criticism, Stylistic Features, and the Thematic Classification of the Songs

Arsenije Sretković

Summary

The aim of this study is an examination of the character and work of a great epic singer of the twentieth century, Hadži Radovan Bećirović Trebješki, by means of analytical-descriptive methods. Research attention is focused on the biography of Radovan Bećirović, the academic reception of his work, the authenticity of his creative output, and the thematic classification of his songs. The study has several objectives: 1) to present a portrait of Radovan Bećirović; 2) to review the existing literature and present research findings; 3) to show the peculiarity of the poet's style on the basis of the previous literature and 4) to classify the creative output. Radovan Bećirović's opus is admirable.

Keywords: Radovan Bećirović, folklore, epic, epic songs, songs after a folk song, classification of songs, songs sung to the accompaniment of the *gusle*.

Арсеније Сретковић / Arsenije Sretković
Универзитет у Крагујевцу, Филолошко-уметнички факултет,
Центар за научноистраживачки рад /
University of Kragujevac, Faculty of Philology and Arts,
Center for Scientific Research
E-mail: arsenije.sretkovic@filum.kg.ac.rs
<https://orcid.org/0009-0000-3779-6960>

Примљено/Received: 13. 2. 2024.
Прихваћено/Accepted: 8. 7. 2024.